ΕΤΟΣ Δ΄. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 9 Φεβρουαρίου 1914 ΑΡΙΘ. 164.

# ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ



## Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

### ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

*«Πάτερ ἡμῶν».*

Ἡ Κυριακὴ προσευχή, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ἀπαρτίζεται ἀπὸ τρία διακεκριμένα μέρη, ἀπὸ τὸ *προοίμιον*, ἢ εἰσαγωγὴν εἰς τὰ αἰτήματα, ἡ ὁποία λέγεται ἄλλως καὶ *ἐπίκλησις*, ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ αἰτήματα, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀποτελοῦντα τὸ σῶμα τῆς προσευχῆς καὶ ἀπὸ τὸν ἐπίλογον ὅστις καὶ ἄλλως λέγεται δοξολογία. Τὸ προοίμιον τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς εἶναι τοῦτο καὶ μόνον. *«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»*. Ἀποτελεῖται δηλονότι ἀπὸ ὀλίγας λέξεις, ἀλλ' αἱ ὀλίγαι αὗται λέξεις περιέχουσι νοήματα ὑψηλὰ καὶ θεῖα. Ἂς προσπαθήσωμεν λοιπὸν νὰ ἀνεύρωμεν τὰ θαυμαστὰ ταῦτα νοήματα ἐξηγοῦντες αὐτὸ λέξιν πρὸς λέξιν.

*«Πάτερ ἡμῶν».*

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως καλοῦμεν τὸν Θεὸν μὲ τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου γλυκύτερον δὲν ἔχει ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα. Ἀλλὰ διατί τοῦτο; Ἆρά γε διὰ νὰ ἑλκύσωμεν τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ νὰ τείνῃ εὐήκοον τὸ οὖς εἰς τὴν ἡμετέραν προσευχήν, διὰ τοῦτο ποιούμεθα χρῆσιν τῆς ἐγκωμιαστικῆς ταύτης ἐκφράσεως; Ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην τοιούτων ἀπὸ μέρους ἡμῶν ἐγκωμίων διὰ νὰ φανῇ εἰς ἡμᾶς εὔνους. Ὁ Θεὸς ἐντελλόμενος ἡμῖν νὰ ἀρχώμεθα τῆς προσευχῆς μὲ τὴν λέξιν *Πάτερ*,

θέλει νὰ ἐνθαρρύνῃ ἡμᾶς εἰς τὴν προσευχὴν ἐξεγείρων ἐν ἡμῖν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καὶ ἐνισχύων τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα. Χορηγεῖ ἡμῖν τὸ δικαίωμα νὰ καλῶμεν αὐτὸν Πατέρα διὰ νὰ ἔχωμεν τὴν βεβαιότητα, ὅταν προσευχώμεθα, ὅτι ὅπως ὁ ἐπίγειος Πατὴρ μετὰ χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως ἀκούει τὰς αἰτήσεις τῶν ἑαυτοῦ τέκνων, οὕτω καὶ ὁ οὐράνιος ἡμῶν Πατὴρ μετὰ χαρᾶς καὶ Πατρικῆς στοργῆς εἰσακούει τὰ ἡμέτερα αἰτήματα. Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς προσευχῆς ταύτης ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλας ἐκφράσεις ἐπιβλητικωτέρας, μεγαλοπρεπεστέρας, ὁποῖαι π.χ. εἶναι· Κύριε· Παντοδύναμε, Ὕψιστε, Παντοκράτωρ, Ποιητὰ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα ἀπέφυγε, διότι ἐμπνέουσιν ἡμῖν φόβον, καὶ ἀντ' αὐτῶν προὐτίμησε τὰς λέξεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι διεγείρουσιν ἐν ἡμῖν τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἀφοσίωσιν... Καὶ πραγματικῶς· ὑπάρχει ἄλλο ὄνομα τρυφερώτερον καὶ γλυκύτερον τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατρός; Τοῦτο καὶ μόνον τὸ ὄνομα, καὶ ἡ χρῆσις τὴν ὁποίαν κάμνομεν αὐτοῦ ἐν τῇ προσευχῇ, δὲν εἶναι περιφανὴς τρόπον τινὰ ἔνδειξις τοῦ ὅτι ἡ προσευχὴ ἡμῶν θὰ ἦναι εὐπρόσδεκτος; Ὁ Θεὸς εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ὑποβάλλουσιν αἰτήσεις ὡς τέκνα αὐτοῦ, γνήσια καὶ ἀληθινά, δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὰ ἐλέη αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐχορήγησεν αὐτοῖς τὴν χάριν ἐκείνην, ἥτις εἶναι ὑπερτέρα πάσης ἄλλης δωρεᾶς τε καὶ χάριτος, τὴν χάριν τοῦ νὰ ἦναι τέκνα αὐτοῦ;

Ἀλλὰ θὰ μὲ ἐρωτήσετε ἴσως. Καὶ εἴμεθα πραγματικῶς τέκνα τοῦ Θεοῦ; Εἶναι καὶ τῷ ὄντι ὁ Θεὸς Πατὴρ ἡμῶν; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας εἶναι εὐκολωτάτη.

Ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ ἡμῶν ἐν πρώτοις, διότι ἔπλασεν ἡμᾶς, διότι ἔδωκεν ἡμῖν τὴν ὕπαρξιν, τὴν ζωήν. Ἀλλ' ἐνταῦθα πρέπει νὰ προσέξωμεν. Ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὴν ὕπαρξιν, ἀλλ' ὄχι ὅπως εἰς τὰ ἄλλα κτίσματα, τὰ ὁποῖα ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον μὲ ἁπλῆν διαταγήν. Τὸν ἥλιον π. χ. τὴν σελήνην, τὰ ἄστρα τοῦ στερεώματος, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε μὲ μίαν ἁπλῆν λέξιν, μὲ τὸ γενηθήτω. Γενηθήτω φῶς, γενηθήτω στερέωμα.... Καὶ ἐγένετο. «*Αὐτὸς εἶπε, » καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν*». Τὸν ἄνθρωπον ὅμως ὁ Θεὸς ἔπλασε κατ' ἄλλον τρόπον, οὐχὶ μὲ ἁπλοῦν λόγον, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην σκέψιν τρόπον τινα καὶ συνομιλίαν πρὸς ἑαυτόν. «*Ποιήσωμεν » ἄνθρωπον....*» Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο· ἐγένετο ὅπως γίνεται τὸ ἔργον τῆς βαθείας σκέψεως καὶ συντόνου προσοχῆς· ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν καὶ οὐχὶ ὡς ἁπλοῦν δημιούργημα. «*Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν » ζῶσαν*», καὶ φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν σφραγῖδα ἐκείνου, ὅστις ἔπλασεν αὐτόν. «*Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν » αὐτόν*». Λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ ἡμῶν, διότι ἔπλασεν ἡμᾶς μὲ ἰδιάζουσαν ὅλως προσοχὴν καὶ ἐνδιαφέρον, διότι ἔπλασεν ἡμᾶς κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ.

Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ ἡμῶν καὶ κατὰ δεύτερον λόγον, διότι κυβερνᾷ ἡμᾶς· «*ἡ σὴ δὲ Πάτερ διακυβερνᾷ πρόνοια*». Ἀλλὰ θά μοι εἴπῃ τις ἴσως· ὁ Θεὸς προνοεῖ καὶ διὰ τὰ ἄλλα ὄντα, διατί λοιπὸν νὰ ἦναι μόνον τοῦ ἀνθρώπου πατήρ; Ἰδοὺ διατί. Ὁ Θεὸς προνοεῖ βεβαίως περὶ πάντων τῶν ὄντων, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, διότι ἄλλως προ-

νοεῖ περὶ τῶν ἀλόγων καὶ ἀψύχων ὄντων, καὶ ἄλλως περὶ τοῦ λογικοῦ καὶ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Τὰ ἄψυχα ἢ ἔμψυχα, ἀλλ᾽ ἐστερημένα τοῦ λόγου ὄντα, ὁ Θεὸς κυβερνᾷ ἐπιβάλλων αὐτοῖς νὰ ἐκπληρῶσιν ἐπακριβῶς τὸν σκοπὸν δι᾽ ὃν ἔχουσι δημιουργηθῆ· μεταχειρίζεται δηλονότι ταῦτα ὡς δούλους καὶ ἀπαιτεῖ παρ᾽ αὐτῶν παθητικὴν ὑπακοήν. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔχει τὸ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, *«ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ»*. Ἀλλὰ δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπυς, ἔχει ἰδιαιτέραν πρόνοιαν ὁ Θεός· ***διακυβερνᾷ καὶ διοικεῖ*** ἡμᾶς μετὰ πολλῆς τῆς ***ἐπιεικείας*** μετὰ πολλῆς τῆς ***φειδοῦς***, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ παραβιάζῃ ποτε τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπροίκισεν ἡμᾶς. *«Σὺ δὲ δεσπόζων ἰσχύος,* » λέγει ὁ σοφὸς Σολομών, *ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις, **καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς**»*. Μὲ ἄλλας λέξεις, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ οὐρανίου ἡμῶν Πατρὸς τὰ ἄλλα ὄντα ἐκπληροῦσιν ὑπηρεσίαν ἐπιβεβλημένην· ἡμεῖς μόνοι ἐκπληροῦμεν ὑπηρεσίαν κατὰ βούλησιν ἐλευθέραν, ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον, ὅτι φέρομεν ἰδιαίτερον τίτλον, ὅτι δηλαδὴ εἴμεθα τέκνα τοῦ Πατρὸς τούτου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ τίτλος οὗτος ἐπιβάλλει ἡμῖν πολλὰς καὶ σοβαρὰς ὑποχρεώσεις, ποικίλα καθήκοντα, ἀλλὰ συγχρόνως χορηγεῖ ἡμῖν καὶ πολλὰ καὶ ἀνεκτίμητα δικαιώματα, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς κύριοι κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ Ὑψίστου Κυρίου, τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Θεοῦ. Λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ ἡμῶν ὄχι μόνον διότι μετ᾽ ἰδιαζούσης ἐπιμελείας ἔπλασεν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ διότι διακυβερνᾷ ἡμᾶς μετὰ πατρικῆς ὅλως μερίμνης καὶ ἐνδιαφέροντος, μετὰ πατρικῆς στοργῆς ἐπιβλέπει καὶ βοηθεῖ ἡμῖν εἰς τὸ νὰ μὴ κάμωμεν κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἐδωρήσατο ἡμῖν.

Ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ ἡμῶν καὶ δι᾽ ἄλλον ἀκόμη λόγον τὸν ὁποῖον θὰ ἀναπτύξωμεν εἰς τὴν ἑπομένην ὁμιλίαν.

Χριστιανοί μου ἀγαπητοί! Ὅταν κινῶμεν τὰ ἡμέτερα χείλη διὰ νὰ ἐκφωνήσωμεν τὴν πρώτην λέξιν τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς τὴν λέξιν «***Πάτερ***», πρέπει ἀμέσως νὰ φέρωμεν εἰς τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, ὅτι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἀποκαλοῦμεν ***Πατέρα***, δὲν εἶναι κοινός τις Πατήρ, ἀλλ᾽ εἶναι αὐτὸς ὁ Παντοκράτωρ Θεός, ὅστις ἔπλασεν ἡμᾶς καὶ εἰσήγαγεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ὅστις ἡμέρας καὶ νυκτὸς προνοεῖ περὶ ἡμῶν. Πρέπει ἀκόμη τὴν μεγάλην ταύτην λέξιν νὰ ἀπαγγέλλωμεν μετ᾽ ἄκρου σεβασμοῦ, ταπεινώσεως καὶ εὐλαβείας, διότι ἐπικαλούμεθα ἐκεῖνον ὅστις δεσπόζει τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πάσης πνοῆς. Πρέπει δὲ καὶ μετὰ θάρρους καὶ ἐλπίδος βεβαίας νὰ ἀπευθύνωμεν τὰς προσευχὰς ἡμῶν, διότι ἐκεῖνος ὅστις ἐχορήγησεν ἡμῖν τὸ δικαίωμα νὰ γίνωμεν τέκνα αὐτοῦ, καὶ νὰ ὀνομάζωμεν αὐτὸν Πατέρα, οὗτος οὐδέποτε θέλει παρίδη τὰς δεήσεις ἡμῶν, οὐδέποτε θέλει κωφεύση εἰς τὰ ἡμέτερα αἰτήματα, ἀρκεῖ μόνον συμφώνως πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ ἐντολὴν *«νὰ ζητῶμεν πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»* ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν. Ἀμήν.

# ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

## ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄.

## ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

### Θ΄.

### ΑΙ ΗΘΙΚΑΙ ΑΥΤΟΥ ΩΦΕΛΕΙΑΙ

*«Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα » ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ».* *(Ἰωάν. 6, 56).*

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, Εἶναι γνωστὸς εἰς ὅλους μας ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὑλικῆς τροφῆς, τὴν ὁποίαν λαμβάνομεν καθ' ἡμέραν οἱ ἄνθρωποι. Ἄνευ αὐτῆς δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναπτυχθῶμεν σωματικῶς, νὰ μεγαλώσωμεν κατὰ τὸ σῶμα, νὰ διατηρήσωμεν τὴν ὑγείαν, καὶ νὰ ἐξακολουθήσωμεν τοιουτοτρόπως τὴν σωματικήν μας ζωήν, ἐφ' ὅσον βεβαίως ἐξαρτᾶται τοῦτο ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας θέλησιν καὶ ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς τροφῆς. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνυπολόγιστοι οἱ κόποι καὶ αἱ προσπάθειαι, τὰς ὁποίας καταβάλλομεν οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ κερδίσωμεν τὴν καθημερινὴν τροφήν μας. Ὅταν δὲ συμβῇ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως ἡμῶν, τότε νομίζομεν τοὺς ἑαυτούς μας, καὶ δικαίως, πολὺ εὐτυχεῖς. Διότι μία, ἡ πρώτη-πρώτη ἐκ τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἄρτος ὁ ὑλικός, ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιος, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς τὸ Πάτερ ἡμῶν, ὅστις καὶ μᾶς παραγγέλλει εἰς τὴν ἐπίπονόν μας ἐργασίαν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ νὰ ἐπικαλούμεθα καὶ τοῦ Οὐρανίου Πατρός μας τὴν συνδρομήν. «Τὸν ἄρτον ἡμῶν, λέγει, τὸν » ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον».

Μεγάλος εἶναι ὡσαύτως καὶ ὁ πόθος ἡμῶν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς παιδείας. Καὶ εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἀξία ἡ σπουδὴ αὐτη τῶν ἀνθρώπων. Διότι καὶ ἡ παιδεία εἶναι Θεοῦ δῶρον, καὶ εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα τροφὴ τοῦ νοός μας. Ὅ,τι εἶναι ἡ ὑλικὴ τροφὴ διὰ τὸ σῶμα, εἶναι καὶ ἡ παιδεία ὡς πρὸς τὸν νοῦν ἡμῶν. Τὰ γράμματα τρέφουν τὸν νοῦν, τὸν ἀναπτύσσουν, τὸν τελειοποιοῦν, ὥστε νὰ καταφαίνεται ἱκανὸς νὰ ἀναζητῇ καὶ εὑρίσκῃ τὴν ἀλήθειαν, νὰ κατορθώνῃ θαυμάσια πράγματα. Παράδειγμα ἡ φιλοσοφία, αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ τέχναι, αἱ ἐφευρέσεις, αἱ μηχαναί, καὶ αἱ λοιπαὶ πρόοδοι τῆς ἀνθρωπότητος, αἵτινες στολίζουν τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ αἱ ὁποῖαι βεβαίως εἶναι ἐπινοήσεις καὶ κατορθώματα

τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφητάναξ Δαβὶδ προτρέπει τοὺς ἄρχοντας τῶν λαῶν καὶ τοὺς γονεῖς καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἀγαποῦν καὶ νὰ σπουδάζουν τὰ γράμματα, ἵνα μὴ διὰ τῆς ἀγραμματοσύνης αὐτῶν προκαλέσουν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. «Δράξασθε, λέγει, παιδείας, μήποτεὀργισθῇ Κύριος».

Τὸ σῶμα λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν τροφήν του τὴν ὑλικήν, τὴν σύμφωνον μὲ τὴν σαρκικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα. Καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν ἔχει καὶ αὐτὸς τὴν ἰδικήν του τροφήν, τὴν σύμφωνον πάλιν πρὸς τὴν πνευματικήν του φύσιν, τὴν παιδείαν. Ἀλλ' ὁ νοῦς μόνον μὲ τὸ τὰ δύο σῶμα ὁμοῦ δὲν ἀποτελοῦν ὅλον τὸν ἄνθρωπον. Τὸ σῶμα εἶναι ἓν ἀπὸ στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων σύγκειται ὁ ἄνθρωπος, τ. ἔ. τὸ ὑλικὸν στοιχεῖον, τὸ φθαρτόν, τὸ κατώτερον μέρος τὸ ὄργανον τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦ ὁποίου αὕτη ἐνεργεῖ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ὁ δὲ νοῦς εἶναι μία ἐξωτερίκευσις τῆς ψυχῆς, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον συστατικὸν τοῦ ἀνθρώπου. ὅπερ καὶ εὐγενέστερον, τὸ ἀνώτερον, τὸ θεοειδέστερον, τὸ προωρισμένον διὰ τὴν αἰωνιότητα. Ἡ ψυχὴ ὅμως δὲν εἶνε μόνον νοῦς, ὥστε πρός ἀνάπτυξιν αὐτοῦ νὰ μὴ χρειάζεται τάχα ἄλλο παρὰ ἡ ἐκπαίδευσις. Ὡς πνεῦμα ὁ ἄνθρωπος, ὁποῖος εἶναι κατὰ τὸ ἕν, τὸ καὶ ὑψηλότερον μέρος, ἔχει ἐκτὸς τοῦ νοῦ καὶ θέλησιν ἢ καρδίαν, τῆς ὁποίας μάλιστα ἡ ἠθικοποίησις εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὅλων, τὸ ὁποῖον καὶ ὀφείλει κάθε ἄνθρωπος νὰ προσπαθῇ περισσότερον νὰ κατορθώσῃ. Διότι καρδία μορφωμένη, καρδία καθαρὰ καὶ ἁγία, καρδία ἥτις ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην, καρδία γεμάτη ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἀπὸ εὐλαβῆ αἰσθήματα πρὸς τὸν Θεόν, καρδία ἐφωδιασμένη μὲ μεγάλην καὶ σταθερὰν θέλησιν πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἁμαρτίας καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. μία, λέγω, τοιαύτη καρδία εἶναι μέγιστον ἀγαθόν, ἀκόμη μεγαλύτερον καὶ ἀπὸ τοῦ κόσμου τὰ ὑλικὰ πλούτη, ἀκόμη πολυτιμότερον καὶ ἀπὸ τοῦ κόσμου ὅλου τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν.

Ἔχει καλῶς, θά μου εἴπῃ τις· πῶς δὲ δυνάμεθα νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο, τὴν ἀσφαλῆ δηλαδὴ καὶ καλῶς νοουμένην ἠθικοποίησίν μας ; Δὲν εἶναι πρὸς τοῦτο ἀρκετὸν νὰ ἐργαζώμεθα, ὥστε νὰ μή μας λείπῃ τίποτε ἐξ ὅσων μᾶς χρειάζονται διὰ τὴν συντήρησιν ἡμῶν ; Βεβαίως, ἀγαπητοί ! ὁ δυνάμενος διὰ τῆς νομίμου καὶ ἠθικῆς ἐργασίας νὰ ἀποκτήσῃ τὴν οὕτω λεγομένην οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν εἶναι ὀλιγώτερον ἐπιρρεπὴς εἰς τὴν παράβασιν τοῦ νόμου τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Διότι ἀληθινὰ δὲν εἶχαν ἄδικον οἱ ἀρχαῖοί μας πρόγονοι, νὰ θεωροῦν δηλ. τὴν ἀργίαν ὡς μητέρα ὅλων τῶν κακιῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἁγία μας θρησκεία διὰ στόματος τοῦ μακαρίου Παύλου μᾶς προτρέπει νὰ ἐργαζώμεθα, καὶ ἀποφαίνεται μάλιστα τοῦτο τὸ πολὺ αὐστηρόν, ὅτι ὁ μὴ ἐργαζόμενος δὲν πρέπει μηδὲ νὰ τρώγῃ, ὡς ἀνάξιος καὶ αὐτῆς τῆς τροφῆς ! Ὥστε ἡ ἐργασία καὶ ἡ ὑλικὴ ἐπάρκεια εἶναι καὶ αὐτὰ παράγοντες, συντελεσταὶ τῆς ἠθικότητος τοῦ βίου. Πῶς ὄχι ;

Ἀλλὰ μήπως τὰ γράμματα καὶ αὐτὴ ἡ μεγαλυτέρα παιδεία εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἀρετήν, ὥστε ὁ ἀναζητῶν νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὁ ἐργαζόμενος μετὰ μεγάλων κόπων νὰ ἐξεύρῃ τὰ μέσα τῆς ἀνθρωπίνης προόδου διὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ καὶ ἐπιστήμης νὰ εἶναι

τάχα ἐχθρὸς τῆς ἠθικῆς καὶ ἀρετῆς; Ὁ Θεὸς φυλάξοι! Ἡ παιδεία, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέσων τῆς κοινωνικῆς προόδου, εἶναι ἀξία ὅλων ἐκείνων τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαίνων, τοὺς ὁποίους δικαίως ἀποδίδει εἰς αὐτὴν ὁ παροιμιώδης διὰ τὴν σοφίαν αὐτοῦ Σολομών. Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πρόοδος, πρὸς τὴν ὁποίαν φέρεται ἡ συμπάρεδρος τοῦ Θεοῦ σοφία, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐναντιόνεται πρὸς τὴν ἠθικὴν τελειότητα, ἥτις εἶναι ὁ πόθος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἐν τούτοις οὔτε ἡ παιδεία, οὔτε ἡ ἐργασία, οὔτε μόνη ἑκάστη, οὔτε καὶ ὁμοῦ αἱ δύο δὲν εἶναι οἱ μόνοι καὶ οἱ ἀσφαλέστεροι πρόξενοι τῆς ἠθικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὄχι.

Ἐκτὸς αὐτῶν ὠφελεῖ παρὰ πολὺ καὶ ἡ καλὴ ἀνατροφή, καὶ αἱ καλαὶ συναναστροφαί, καὶ ἡ ἀνάγνωσις καλῶν βιβλίων, καὶ ὁ τακτικὸς ἐκκλησιασμός, καὶ ἡ ἰδιωτικὴ προσευχή. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος θέλων νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων προτρέπει τοὺς γονεῖς νὰ ἀνατρέφουν αὐτὰ «ἐν παι-» δείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου».

Εἶναι πράγματι ὡραῖον τὸ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ὁ Χριστιανός, ὅστις ηὐτύχησε νὰ ἀνατραφῇ ἐν μέσῳ ἁγνοῦ καὶ εὐλαβοῦς οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος καὶ ἐσυνείθισεν ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου του νὰ κερδίζῃ τὸν ἄρτον του, καὶ ἐδιδάχθη τὴν εὐσέβειαν καὶ ἠθικὴν ὑπὸ εὐλαβῶν διδασκάλων, καὶ ὡδηγήθη νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ ν' ἀκούῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπέκτησεν ἐκ παίδων τὴν ὠφελιμωτάτην ἕξιν τοῦ ἐκκλησιασμοῦ, καὶ αἰσθάνεται φόβον Θεοῦ καὶ σέβεται, ὅπως ὀφείλει, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, προσπαθεῖ δὲ ὁ ἴδιος μὲ πάντα τρόπον, ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ νὰ τελειοποιῇ τὸν ἑαυτόν του ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς!

Ἀλλ' εἶναι, νομίζετε, δυνατὸν νὰ συναντήσῃ τις τοιοῦτον τύπον Χριστιανοῦ, ὅστις νὰ διατηρῇ τὰς ὡραίας αὐτοῦ οἰκογενειακὰς παραδόσεις, καὶ νὰ συνδυάζῃ ἁρμονικῶς τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ καὶ τὸ ὑλικὸν συμφέρον μὲ τὸν νόμον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς τιμιότητος, καὶ νὰ τροφοδοτῇ τὴν εὐλάβειαν αὐτοῦ μὲ τὸ μέσον τῆς θείας λατρείας, καὶ νὰ τείνῃ εἰς ὑψηλοτέρους ὁρίζοντας, ἐὰν δὲν ἔχῃ ὄχι ἁπλῆν γνωριμίαν καὶ τυπικὴν σχέσιν μὲ τὴν Θρησκείαν, ἀλλὰ πλήρη καὶ τελείαν ἐσωτερικὴν ἕνωσιν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ βίου ἡμῶν; Διότι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι μόνον ἡ ὁδὸς τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ τὸν ἀκολουθῶμεν πιστῶς, παραδεχόμενοι τὴν θείαν αὐτοῦ διδασκαλίαν, καὶ ἐκτελοῦντες προθύμως τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς, ἀλλ' εἶναι καὶ ἡ ζωή, ἐκ τῆς ὁποίας μεταδίδει καὶ εἰς ἡμᾶς, ἢ μᾶλλον εἶναι αὐτὴ ἡ θεία ζωή, εἰς τὴν ὁποίαν ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι μᾶς καλεῖ νὰ συζήσωμεν, προσφέρων τὸν ἑαυτόν του εἰς τροφὴν ἡμῶν. Διότι ποία εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου; Τὴν ἀνεφέραμεν καὶ ἄλλοτε· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, λέγει, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ· μὲ ἄλλας λέξεις· ἡ Ἁγία Μετάληψις ἑνώνει τὸν πιστὸν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦτον μὲ ἐκεῖνον, οὕτως ὥστε ἐντὸς τοῦ Χριστιανοῦ, τοῦ μετὰ πίστεως κοινωνοῦντος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, νὰ ζῇ, ὅπως ἔλεγε περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ὁ Παῦλος,

ὄχι ὁ ἴδιος ὁ πιστὸς Χριστιανός, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστός. «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός».

Ποῖον δὲ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἑνώσεως ταύτης τοῦ Χριστιανοῦ μετὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ; Πρῶτον ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἔπειτα δὲ ἡ αἰώνιος ζωή· «Τοῦτο γάρ, λέγει, ἐστί τὸ αἷμά μου, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ αἱ ἅγιαι Σύνοδοι καὶ πολλοὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουν, ὅτι ἡ ἁγία Κοινωνία συντελεῖ εἰς τὴν «ζωοποίησιν καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν» τῶν μετ' εὐλαβείας κοινωνούντων. Μεταδίδων δὲ καὶ ὁ ἱερουργὸς εἰς τὸν μεταλαμβάνοντα τὰ ἄχραντα μυστήρια, καθὼς καὶ ὅταν μεταλαμβάνῃ ὁ ἴδιος, ἀπαγγέλλει τὰς γνωστὰς ἐκείνας λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ ὁμολογία, ὅτι ἡ μετάδοσις τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποβαίνει εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Ἀλλ' ἐνῷ ἐδῶ ἡ Ἁγία Κοινωνία παριστάνεται ὡς συντελοῦσα εἰς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων προκαλεῖ τοιουτοτρόπως τὴν αὐτοκαταδίκην του. Πῶς λοιπὸν δύνανται νὰ συμβιβασθοῦν αἱ δύο αὐταὶ ἐναντιοφάνειαι; Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀγαπητοί, γνωρίζομεν, ὅτι παρέλαβε παρὰ τοῦ Κυρίου τὸ Μυστήριον τοῦτο, καὶ ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ πῶς πρέπει νὰ τελῆται τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν, καὶ πῶς ὀφείλουν οἱ Χριστιανοὶ νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν· ἐδιδάχθη δηλαδή, ὅτι πρέπει οὗτοι νὰ ἐξομολογῶνται προηγουμένως, νὰ λαμβάνουν τὴν συγχώρησιν ἀπὸ τὸν πνευματικὸν πατέρα, καὶ τότε ἀφοῦ προετοιμασθοῦν καταλλήλως νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν Ἁγίαν Κοινωνίαν μὲ τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν ἐξιλαστήριον δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Ἰησοῦ. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον δύναται, κατὰ τὸν Παῦλον, νὰ μεταλαμβάνῃ ὁ Χριστιανὸς ἀξίως τῆς ἁγιότητος τοῦ Μυστηρίου μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ψυχικῆς του σωτηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία, ὑπὸ τοῦ Παύλου καὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων διδαχθεῖσα, ὥρισε νὰ προηγῆται τῆς Ἁγίας Μεταλήψεως ἡ Ἐξομολόγησις, ὡς ἡ κατάλληλος προετοιμασία τοῦ Χριστιανοῦ. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας, αὕτη δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς γενικὸν ἀποτέλεσμα τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ, ἄνευ τοῦ ὁποίου πραγματικῶς οὔτε ἄφεσις ἁμαρτιῶν θὰ ὑπῆρχεν, οὔτε ἡ χάρις θὰ ἐδίδετο εἰς ἡμᾶς, «ὅτι ὁ » νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ » ἐγένετο. Ἄλλως τε πρέπει νὰ μὴ λησμονηθῇ καὶ τοῦτο· ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἁγία Εὐχαριστία ὡς θυσία ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ ἐξιλεώνει καὶ δυσωπεῖ τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας ὄχι μόνον τῶν ζωντανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποθανόντων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ θεία Λειτουργία τελεῖται ὑπὲρ «πάντων » τῶν ζώντων καὶ τῶν τεθνεώτων». Τὸ μυστήριον τοῦτο κατὰ τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, γίνεται ἱλασμὸς καὶ καλοσύνεμα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν εἴτε ζώντων εἴτε ἀποθαμένων. Διὰ τοῦτο οὐδεμία τῶν ἁγίων λειτουργιῶν γίνεται, ὅπου νὰ μὴν γίνωσιν εἰς αὐτὴν ἱκεσίαι καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν. «Πολὺ τὸ κέρ» δος, λέγει καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, καὶ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν λαμβά-

» νουσιν οἱ τεθνεῶτες, χάριν τῶν ὁποίων προσφέρεται πρὸς τὸν Θεὸν ἡ » θυσία τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας. Ἐνῷ δὲ ἐκ τῶν ζώντων οἱ μὲν εὐσεβεῖς » καὶ ἄξιοι λαμβάνουσι τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον, » οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἀνάξιοι εἶναι ὑποκείμενοι εἰς τὴν κατάκρισιν τοῦ Θεοῦ » καὶ εἰς κόλασιν αἰώνιον».

Ἓν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων λοιπὸν τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ ἐξιλέωσις τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ καλοσύνεμα πρὸς αὐτὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ζώντων καὶ νεκρῶν. Ἄλλη δὲ ὠφέλεια ἡμῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Μεταλήψεως εἶναι αὐτη· ὅτι δηλαδὴ ἑνούμενοι δι᾽ αὐτῆς μετὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, θὰ ἀναστηθῶμεν ὑπ᾽ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ θὰ μᾶς δωρήσῃ ὁ αὐτὸς τὴν αἰώνιον ζωήν. «Ὁ τρώγων μου, λέγει, τὴν σάρκα » καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν » ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Πῶς δὲ πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἐκ τῆς ἑνώσεως μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μεγίστη αὐτη ὠφέλεια; Εἰς τὴν κατανόησιν τούτου ὁδηγούμεθα ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅστις μᾶς βεβαιοῖ ἐξ ἰδίας αὐτοῦ καὶ τῶν συμμαθητῶν του γνωριμίας μετὰ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι «οὗτος (ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ) ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν,.... πλήρης » (ὢν) χάριτος καὶ ἀληθείας». Ὅτι δὲ «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς » πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος». Τί σημαίνει τοῦτο; Ὅτι διὰ τῆς ἑνώσεως ἡμῶν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Εὐχαριστίᾳ πληροῦται ἡ ψυχή μας ἀπὸ τὴν χάριν καὶ ἀπὸ τὰς εὐλογίας, τῶν ὁποίων πηγὴ ἀκένωτος εἶναι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Ἡ πλήρωσις δὲ αὐτη τῆς ψυχῆς ἡμῶν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν λαμβάνομεν ἄφθονον ἑνούμενοι οὐσιωδῶς μετὰ τῆς πηγῆς αὐτῆς, βοηθεῖ τὸν Χριστιανὸν μεγάλως εἰς τὴν συναίσθησιν τῶν ἁμαρτιῶν του, ἥτις εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς ἀφέσεως αὐτῶν· τὸν ἐνισχύει δεύτερον σπουδαίως εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ δυσχερείας τοῦ καθημερινοῦ βίου, τὸν προφυλάσσει ἀπὸ τὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα, τοῦ θερμαίνει τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐλάβειαν, τοῦ δαμάζει τὸ σαρκικὸν φρόνημα, τοῦ προάγει καὶ τελειοποιεῖ τὴν πνευματικὴν ζωήν, καὶ τοῦ ἐμπνέει τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως μετὰ θάνατον καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ γίνεται τοιουτοτρόπως ἄξιος νὰ τὸν ἀνταμείψῃ ὁ Χριστός, ἀνασταίνων αὐτὸν καὶ συγκαταλέγων αὐτὸν μεταξὺ τῶν μακαρίων πνευμάτων «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ » αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Καὶ παρατηρήσατε, ἀγαπητοί: Ἔχει, λέγει, ζωὴν αἰώνιον, δὲν λέγει θὰ ἔχῃ, ὅπως ἀμέσως κατωτέρω λέγει, θὰ ἀναστήσω αὐτόν· μεταχειρίζεται δηλαδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς τὴν πρώτην πρότασιν ὄχι μέλλοντα χρόνον, ἀλλὰ τὸν ἐνεστῶτα, ὅστις φανερόνει τὸ παρόν, τὸ τώρα. Διατί ἄρά γε; Διὰ νὰ δηλωθῇ, ὅτι ἡ Ἁγία Μετάληψις εἶναι ἀπὸ τοῦδε ὁ ἀρραβὼν τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν καὶ ἡ ἐγγύησις τῆς ἀπολαύσεως τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἵνα δηλωθῇ ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ βεβαιότης, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει τὸ Μυστήριον τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ὅπως ὁ Κύριος ἡμῶν ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, τοιουτοτρόπως καὶ ἡμεῖς ἑνούμενοι μετ᾽ αὐτοῦ διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας μέλλομεν νὰ ἀναστηθῶμεν ὑπ᾽ αὐτοῦ διὰ νὰ κληρονομήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωήν. Γένοιτο.